

MAANÕUKOGU

Protokoll nr. 40.

Koosolek 26. septembril 1917 kubermangu lossi Valges saalis, Tallinnas, Toompeal.

Koosolekust võtavad osa 51 nõunikku: J. Tõnisson, A. Kurrikoff, H. Kask, Juh. Januson, T. Laur, K. Parts, Hans Roos, A. Ennemuist, R. Jaska, M. Kiirats, J. Temant, A. Kohver, Jul. Seljamaa, Chr. Arro, H. Raudsepp, J. Reintam, Piip, J. Kurvits, J. Vilms, K. Ast, K. Saral, A. Veiler, P. Johanson, J. M. Ainson, J. Ümarik, T. Kuusik, J. Koort, H. Pöhl, J. Kuk, M. Martna, Max Bock, H. Reiman, O. Strandmann, K. Baars, J. Sihver, A. Leetsmann, H. Pöögelman, A. Podrätshik, Victor Neggo, H. Kruus, Ar. Vallner, J. Raamot, A. Birk, K. Virma, J. Kalm, Masik, J. Jaakson, H. Kuusner, J. Käerner, K. Grau, H. Riberg.

Koosolekut juhatab A. Vallner.

Protokolli kirjutab H. Kask.

Päevakord:

1. Maanõukogu ümbervalimise küsimus.
2. Lõuna-Eestimaa rekvireerimise pehmemendamise küsimus.
3. Maanõukogu kodukord.
4. Jooksvad asjad.

Otsustatakse päevakorras punkt 2 esimesele kohale paigutada.

1. Lõuna-Eestimaa rekvireerimise pehmemendamise küsimus.

H. Kuusner toob ette, et Lõuna-Eestimaal, iseäranis mere ääres, loomade ja vilja rekvisitsiooni sõjavõimude poolt nõnda toimetatakse, et maa täitsa tühjaks tehtakse, kohalise rahva tarvidusi hoopis kõrvale jättes, ja teeb ettepaneku, et Maapäev delegatsiooni Põhja sõjaväe ringkonna staapi saadaks, kes rekvisitsiooni pehmemendamise mõttes sammusid astuks.

J. Tõnisson tähendab, et rekvireerijad mitte nende määruste järele ei toimeta, nagu nad esialgselt toimetama pidid ja teeb niisamasuguse ettepaneku, nagu H. Kuusner ja lisab juurde, et tarvilik on ka Peterburi sõita ja seal sammusid astuda, et sõjaväe varustamiseks toiduaineid mitte ainult ligidalolevalt maalt ei võeta, vaid ka eemalt, milleks on tarvis raudteedel saatmist korraldada. Tõnisson teeb ettepaneku: „Maanõukogu tunnistab, et kui üleüldine rekvisitsioon Pärnu mererannas 50-ne v. laiuse vöödi piirides selle valjusega läbi viidakse, nagu ta kavatsatud ja

osalt juba maksma pandud, siis mitte ainult kodumaa rannapiirkond, vaid ka lähemalduvad maaosad vastu talvet tõsisele majanduslisele kitsikusele ja osalt isegi näljale vastu lähevad, mispärast Maanõukogu otsustab iseäralikku saatkonda keskvalitsuse, kui ka Põhja väerinna ülemjuhataja ja 12. sõjaväe juhataja juurde läkitada, et üleüldise rekvisitsiooni ülaruse valjuse vastu protesteerides jõuda, et üleüldine rekvisitsioon Pärnu rannamaal ära jäetaks, Vene sisemaalt teravilja sisse veetaks ja sõjaväe tarviduste täitmiseks osalt jaoline loomade sunnivõtte kohalikkude toitluskomiteede kaudu toime pandaks, misjuures Maanõukogu saatkonnal ülesandeks on sõjaväeosade poolt toimepandavate vägivaldtegevuste kõrvaldamist nõuda.“

Chr. Arro tähendab, et neis paigus, kus sõjaväed seisavad, ka tihti rukki orase väljadel sõjaväe hobuseid söödetakse, mis ähvardab neis paikades rahvast järgmisel aastal ilma leivata jätta.

J. Seljamaa, kes Maapäeva volitusel Pihkvas Põhja sõjaväe ringkonna staabis käis selles asjas, teatab, et staabis mitte võimalik ei leitud olevat, et mewe ääres 50 verstalist vöödi rekvireerimata jätta võib, kuid on kindlasti teada antud, et rahvale igatahes vilja ja muud toidumoonna niipalju järele jäetakse, et järgmise lõikuseni läbi tuleks. Seljamaa teeb ettepaneku saatkonda Peterburi saata.

K. Ast juhib tähelepanemist selle peale, et mitte rekvisitsioonid ei ole süüdi, et meil toitluse asi raskes seisukorras on, vaid selleks mõjuvad kaasa ka paljud teised määrused, iseäranis toitluskomiteede omad. Oleks tarvilik üleüldiste korralduste peale, mis Petrogradist välja lähevad, tähelepanekut pöörata. Ast teeb järgmise ettepaneku: Maanõukogu otsustab: 1) Saatkonda pealinna läkitada, kes Ajutisele Valitsusele meie toitluse seisukorrast selge pildi annaks ning käsiloleva rekvisitsiooni laastavate tagajärgede peale tähelepanemist juhiks; 2) saatkonna kaudu Ajutisele Valitsusele kategeoorilist nõudmist ette panna, et Eestimaal toitlusasi Maanõukogu kätte antaks; 3) sama saatkonna kaudu nõuda, et väljaveo keelud, mis praegu enam maksvad ei ole, Eestimaa kohta viibimata jälle täiel määral maksma pandaks.

J. Ainson juhib tähelepanemist selle peale, et rekvisitsioon Saaremaa hobused ähvardab hoopis ärakaotada, ja teeb ettepaneku, et Maapäev selleks sammusid astuks, et kui määruste järele iga 6 dess. kohta üks hobune jäetakse, siis tuleks jätta juba suguloomad Saaremaa väikeste hobuste tõust. Ainsoni ettepanek on järgmine: „Praegusi Saaremaa olusid silmas pidades, kus kergesti põhjalik rekvisitsioon toime võib pandud saada, mille tagajärjel Saaremaale kõige kohasem hobuste tõug „Eesti hobune“ täielikult ära hävitataks, teeb Maanõukogu Maavalitsusele ülesandeks viibimata tarvilikke sammusid astuda, et puhas Saare hobuste tõug niivõrd alleshoitud saaks, et pärast sõda nimetatud tõugu võimalik oleks edasi arendada.“

J. Kalm avaldab soovi, et rekvireerimise korral ka loomade hinnad turuhindade kõrgusele tõstetaks, nagu viljade hindadega tehtud on, et neid kokkukõlasse viia, teeb ettepaneku: „Saatkond valida ja sellele üheks ülesandeks teha muu hulgas nõuda, et rekvisitsiooni hinda kuni praeguse turu hinnani tõstetaks.“

Nõunik Bock palub luba saksakeeles kõneleda, sest et tema eesti keeles oma mõtteid mitte hästi väljaütelda ei oska.

Juhataja teatab Bockile, et tema selles keeles võib kõneleda, missuguse rahvuse poolt tema on saadetud.

Bock kõneleb saksa keeles ja juhib selle peale tähelepanemist, et rekvireerimine tingimata meid näljale vastu viib, iseäranis tähendades, et Hiiumaal halastamatult rekvisitsiooni toimetatakse. Teeb järgmise ettepaneku: „Ich stelle den Antrag 1) sofort eine Delegation zu wählen und bei den Militärischen wie den entsprechenden Civil-Institutionen durch dieselben den schärfsten Protest gegen die Requisition einzulegen, 2) telegraphisch um Inhibierung der Requisition bis zum Eintreffen der Delegierten zu bitten 3) besondere Requisitionsorgane, bestehend aus dazu gewählten Gliedern der Gesellschaft, ins Leben zu rufen, die die Sache der Requisition zu leiten hätten.“

Sihver rõhutab, et toitluskomiteed on väga lähedalt seotud rekvisitsiooniga ja teeb ettepaneku, et kõikide toitluse komiteede tegevus üle maa tuleks nõnda korraldada, et võimalik teada oleks, kui palju meil maal üldse toidutagavara on, teeb ettepaneku 1) toitluskomiteesid demokraatliselt ümbervalida, neid kreisides, üle Eesti kubermangu ühendada, — selle ülemaalse toitlusorganisatsiooni

kätte rekvireerimise asja anda. 2) Eesti-maa nõukogu avaldab omavolilise rekvireerimise kohta kõigevaljemat protesti ja nõuab tema ärakaotamist.

H. Piip nõuab, et kõik toitluse asi Maanõukogu kätte ülevõetud saaks ja teeb sellekohase ettepaneku, juurde lisades, et selles asjas saatkond Peterburi saadetud saaks.

J. Temant tähendab, et toitluse asja Maapäeva kätte võtmine tarvilik on, kuid praegusel silmapilgul ei ole sünnis seda mitte saatkonna kaudu teha, vaid otsekohe delegatsioon ära valida rekvireerimise asjus.

Otsustatakse läbirääkimised lõpetada ja ettepanekute hääletamisele asuda.

K. Asti ettepaneku p. 1 võetakse ühel häälel vastu, p. 2 toitluse asja Maavalitsuse kätte võtmise asjus võtab n. Ast tagasi peale seda, kui Kuusner ja Tõnisson seda siin kohal mitesoovitavaks on tunnistanud.

Ainsoni ettepanek võeti ühel häälel vastu. J. Kalmi ettepanek võetakse ühel häälel vastu. Sihveri ettepanek lükkatakse tagasi. K. Asti ettepanek p. 3 võetakse vastu. Peale hääletamist annab J. Tõnisson teada, et tema K. Asti ettepaneku kolmanda punkti hääletamisest osa ei võtnud.

M. Bocki ettepanek p. 2 võetakse vastu (p. 1 võttis Bock tagasi). Saatkonda valitakse: Kuusner, Raamot, Ümarik.

2. Maanõukogu ümbervalimise küsimus.

Maanõukogu ümbervalimise küsimuses võtab esimesena sõna Sihver, kes selle peale tähelepanemist juhib, et praegune Maanõukogu mitte demokraatlisel alusel valitud ei ole ja teeb ettepaneku, et komisjon valitud saaks, kes uue valimise seaduse välja töötaks, mille järele valimine otsekohene oleks ja mitte kahejärguline, nagu seni oli. Sihver teeb ettepaneku: Maapäev tunnistab, et ta mitte tõsine rahvaesitus ei ole, otsustab et uue maanõukogu valimist tarvis on ette võtta ja määrab ära, et see valimine rahvalikul alusel üleriiklise asutava kogu valimistega ühel ajal ette võetaks. Valimise toimepanemiseks valitakse sellekohane komisjon.

J. Vilms tähendab, et see mitte teadmata ei olnud, et meie Maanõukogu otsekohe valitud ei ole, juhib tähelepanekut selle peale, et ka Venemaa uued semstvõd kahejärguliselt valitud on ja lisab juurde, et põhjusemõtteliselt ei või midagi selle vastu olla, kui komisjon valitud saaks, kes uued valimise seadused välja töötaks.

K. Ast juhib tähelepanemist selle peale, et mitte ainult uue valimise seaduse

kokkuseadmise juurde asuda ei tule, vaid ka tulevase Maaomavalitsuse seaduse eelnõu väljatöötamise juurde. Tema ettepanek: Maanõukogu otsustab:

1) Vastupidiseid seletusi tagasi tõrjudes, Eestimaa praegust Ajutist Maanõukogu, seni kui teist täielikumat esitust pole loodud, õiguslikeks Eestimaa rahvaesituseks tunnistada;

2) 30. märtsi seaduse § 5 punkt 7 põhjal komisjon valida, kes Eestimaa tulevase omavalitsuse ning valitsemise seaduse eelnõu välja töötab Maanõukogule ettepanemiseks;

3) Aluseks, mille järele komisjoni eelnõu väljatöötamisel käima peab, on see põhjusemõte, et Eestimaa demokraatlike föderatiivse Venemaa autonoomiliseks osaks jääb.

4) Komisjoni poolt välja töötatud ning Maanõukogu poolt kinnitatud maa-valitsemise uus põhjuseadus tuleb üldilise rahvareferendumi otsustamise alla panna, kui poliitiline moment selleks võimata takistusi ei tee.

Piip toetab K. Asti ettepanekut.

J. Tõnisson toetab K. Asti ettepanekut, räägib aga referendumi vastu, selle asemel Eesti Asutavat Kogu soovitades.

A. Birk tähendab, et seesugune mõte, nagu pahemas tiivas ülesvõetud, kerkis ülesse ka paremas tiivas. Toetab K. Asti ettepanekut, referendumi asjus ühineb J. Tõnissoni ettepanekuga.

K. Ast räägib Eesti Asutava Kogu vastu, seda põhjendades sellega, et Asutav Kogu väga tülikas kokku kutsuda on, soovib aga oma ettepaneku juurde parandus sisse kanda, „ehk Asutava Kogu“ lõpuks juurde lisades, et tema nõus on ka referendumist tagasi astuma, kui see suuri lahkuminekuid peaks sünnitama.

K. Asti esialgset ettepanekut (nimelt referendum) toetab oma fraktsiooni nimel H. Kruus.

Sedasama räägib ka K. Baars.

H. Pöggelmann teeb ettepaneku, et uue Maanõukogu valimise päev saaks juba nüüd kohe siin samas kindlaks määratud.

J. Tõnisson juhib tähelepanemist selle peale, et kogu Vene riigis asutust ei ole, mis nii demokraatiliselt valitud oleks, kui meie Maaomavalitsus, sellepärast oleks mõtteta ühe põhjusemõtte külge rippuma jääda ja tegelist elu ennast eitada sellega, et meie kohe laiali läheksime, nagu enamlased nõuavad. H. Kuusner räägib Maanõukogu ümbervalimise rutulsuse vastu, et juba aeg kindlaks määrataks, nagu enamlased nõuavad. Ühineb K. Asti ettepanekuga.

Otsustatakse läbirääkimised lõpetada ja ettepanekute hääletamisele asuda.

K. Asti ettepaneku viimase osa vastu räägib J. Tõnisson ja soovib, et Maa-

päeva poolt kokkuseatud eelnõu tuleks arutusele Eesti Asutavas Kogus ja kui seal ei peaks lõpulikule otsusele jõutama, siis tuleks referendum ette võtta.

K. Ast ühineb selle ettepanekuga.

Enamlaste fraktsiooni ettepanek: 1) „Maapäev tunnistas, et ta mitte tõsine rahvaesitus ei ole, otsustab, et uue maanõukogu valimist tarvis on ette võtta ja määrab ära, et see valimine rahvalikul alusel üleriiklise Asutava Kogu valimisega ühel ajal ette võetaks. 2) Valimise toimepanemiseks valitakse sellekohane komisjon. —“ saab 3 häält poolt, teised vastu.

K. Asti ettepanek ühes J. Tõnissoni poolt ette pandud p. 4:

„Maanõukogu otsustab:

1. Vastupidiseid seletusi tagasi tõrjudes, Eestimaa praegust Ajutist Maanõukogu, seni kui teist täielikumat esitust pole loodud, õiguslikeks Eestimaa rahvaesituseks tunnistada;

2. 30. märtsi seaduse § 5 punkt 7 põhjal komisjoni valida, kes Eestimaa tulevase omavalitsuse ning valitsemise seaduse eelnõu välja töötab Maanõukogule ettepanemiseks;

3. Aluseks, mille järele komisjoni eelnõu väljatöötamisel käima peab, on see põhjusemõte, et Eestimaa demokraatlike föderatiivse Venemaa vabariigi autonoomiliseks osaks jääb.

4. Maanõukogu poolt vastuvõetud eelnõu tuleb Eesti Asutavas Kogus lõpulikule otsustamisele ja viimaks üldilise referendumi alla.“ — saab poolt 33 häält, vastu 3.

Otsustatakse 9-liikmeline komisjon valida, kes eelnõu välja töötab.

Komisjonisse valiti: H. Piip, K. Ast, O. Strandmann, J. Anvelt, Ennemuist, K. Päts, Parts, J. Tõnisson, ja A. Birk.

Komisjoni kokkukutsujaks valiti O. Strandmann.

Tehtakse 5 min. vaheaeg.

3. Maanõukogu kodukord.

Pärast vaheaega tuleb arutamisele Maanõukogu kodukord, jagu II: Maanõukogu istumise järgud.

§ 20 — teises lauses otsustatakse „... kokku Maavalitsuse...“ asemele panna: „... kokku Maanõukogu juhatuse ja Maavalitsuse...“

§ 21 — jäetakse välja viimane lause: „Kui ... maksuma.“

§ 25 — „2... omavalitsus.“ asemele: „2... kohalik omavalitsus.“

§ 25 juurde lisada: esimese rea järele: „Maanõukogu juhatuse, ehk juhatuse kaudu.“

Läbirääkimistel jõuti otsusele, et § 66 astus jõusse järgmisel koosolekul peale kodukorra vastuvõtmist esimesel lugemisel.

§ 66 juurde võeti vastu järgmine märkus: sessionist osavõtmiseks nimetatakse, kui nõunik vähemalt pooltest sessiooni koosolekutest osa on võtnud.

§ 66 (uus 67) — otsustati välja jätta.

§ 67 (endine) — otsustati sisse jätta.

Ühel häälel võeti terve projekt vastu. (Vaata lisa nr. 1).

4. Järgmise koosoleku ja päevakorra määramine.

Järgmine koosolek otsustati alata 27. sept. k. 4 p. l.

Pöld teeb ettepaneku homsesse päevakorda võtta Maavalitsuse kava.

Kalm: Toitluse komiteede küsimus.

Kiirats: Presidiumi valimine.

Reimann: Demokraatl. Nõukogusse 2 saadiku valimine.

Koosolek lõppes k. 10.5 min.

J. Vilms (*allkiri*).

H. Kask (*allkiri*).

J. Temant (*allkiri*).

M. Kiirats (*allkiri*).

LISAD.

LISA nr. 1.

Maanõukogu kodukord.

I. Maanõukogu avamine.

1. Uuesti valitud Maanõukogu esimese koosoleku kutsub kokku maavalitsuse poolt selleks määratud isik, kes ka koosoleku avab, mille järele koosolekut kõige vanem liige juhatama hakkab.

2. Avamise järele asub Maanõukogu oma liikmete volituste läbivaatamisele.

3. Maanõukogu jaguneb oma liikmete volituste järelekatsumiseks liisu järele 3 jaoskonda. Liisuvõtmiseks kirjutatakse koosolijate arvu järele sedelikeste peale nii mitu korda arvud 1, 2, 3, igale sedelikestele üks arv, mitu liiget, 3 peale jagatud, nõukogul on. Iga koosolija tõmbab liisu ja läheb sellesse jaoskonda, mille numbrid ta välja on tõmmanud.

Tähendus: Maanõukogu liikme äraolekul võtab tema asemel liisku juhataja.

4. Jaoskonnad asuvad kohe Maanõukogu liikmete valimiste ja volituste järele vaatamisele. Selleks lähevad kõikide maakondade valimise-kogude valimiste aktid Maanõukogu juhatuse kaudu jaoskondade kätte, maakondade tähestiku järele, igasse

jaoskonda 3 maakonda ja nende maakondade linnad.

5. Jaoskonnad valivad eneste keskel juhataja, kirjatoimetaja ja soovi järele ka iseäralise aruandja.

6. Üksikute valimiste-toimetuste läbivaatamiseks võivad jaoskonnad eri-komisjonisid asutada, kus mitte vähem kui kolm liiget ei ole.

7. Jaoskondadel on õigus mitte ainult valimiste kirjalikku talitust läbi vaadata, vaid ka maakonna valimise-kogude juhatustel ja ametnikkudelt täiendavaid teateid nõuda ja tunnistajaid ja asjas huvitatud isikuid üle kuulata, mille otstarbega neil õigus on sellekohaste ametiasutuste ja isikute poole pöörata.

8. Maanõukogu liige, kelle volituste kohta kahtlus on tekkinud, kuulatakse üle, kuid otsus tehakse ilma tema juuresolekuta.

9. Läbivaatamise tagajärgede kohta tehakse protokoll ja antakse Maanõukogu koosolekule teada.

10. Kõik jaoskondade otsused tehtakse liht hääleenamusega, kusjuures üle poole jaoskonna liikmetest koos peab olema.

11. Peale Maanõukogu liikmete valimise-talituste läbivaatamist jaoskondades astub Maanõukogu uuesti üleüldiseks koosolekuks kokku, kuulab jaoskondade aruanded ära ja otsustab nende kinnitamise küsimuse.

12. Üksikute liikmete volituste tühjastunnistamiseks on $\frac{2}{3}$ hääleenamust vaja, kuna hääletamine kinniselt sedelitega sünnib.

13. Liige, kelle volituste kinnitamine edasilükatud, jääb kuni lõpuliku otsuseni Maanõukogu liikmete hulka ja tal on kõik nende õigused kui valitud liikmel.

14. Kui enam kui pool Maanõukogu valitud liikmete volituste arvust on kinnitatud (Maksmapanemise sead. määr. § 3, I jagu), siis asub Maanõukogu oma juhatuse valimisele (Sead. maksmapanem. määr. § 3, II jagu).

15. Juhatuse liikmete valimine sünnib kinnisel hääletamisel. Valituks tunnistatakse see, kes üle poole kõigi Maanõukogu liikmete häälest on saanud.

16. Juhatuses on: esimees, esimene ja teine abiesimees, üks sekretär ja selle esimene ja teine abi.

17. Maanõukogu kirjavahetus ja kantselise käib juhatuse võimkonda.

18. Maanõukogu protokollide kirjutamine sünnib maanõukogu sekretäride juhatusel ja vastutusel Maavalitsuse sekretariaadi poolt, Maanõukogu otsused antakse täidesaatmiseks viibimata juhatuse poolt Maavalitsusele edasi.

II. Maanõukogu istumise-järgud.

19. Maanõukogu istumise-järgud on korralised või erakorralised.

20. Maanõukogu astub aasta jooksul vähemalt kaheks korraliseks istumise-järguks kevadel ja sügisel kokku, misjuures kokkutuleku aja lähemalt ära määrab juhatus ja maavalitsus.

Erakorralised istumise-järgud kutsutakse, tarvidust mööda, kokku Maanõukogu, juhatuse või Maavalitsuse otsuse järele, kas enese äranägemise, ehk 15 liikme kirjaliku nõudmise peale.

Viimasel korral peab kokku kutsumine vähemalt kahe nädala jooksul sündima.

21. Kevadisel istumise-järgul tulevad maavalitsuse aruanded järele vaatamisele.

Sügisel korralisel istumise-järgul arutatakse omavalitsuse sissetulekute- ja väljaminekute-eelarvet järgmise kalendri-ehk aruande aasta peale. Kui maamaksude eelarve 31. detsembriks vastu võetud ei ole, jääb vana maksu jaotus maksma.

22. Maanõukogu istumise-järkusid avab, juhatab koosolekuid ja lõpetab Maanõukogu esimees ehk tema asemik.

23. Istumised on avalikud, nende kiniseks tunnistamiseks on vaja $\frac{1}{4}$ häälteenamust.

24. Istumisejärk lõpeb pärast ettemääratud küsimuste läbiarutamist ehk Maanõukogu enese otsuse järele.

III. Asjaajamise kord.

25. Maanõukogul tulevad harutamisele küsimused, mis temale ette panevad Maanõukogu juhatuse ja juhatuse kaudu: 1. Maavalitsus, 2. koolivalitsus ehk selle õigustatud asemikud ja kohalikud omavalitsused, 3. maanõunikud (s. o. nõukogu liikmed), ja 4. erainimesed ning asutused, — viimased ainult siis, kui Maanõukogu neid harutamisele võtta otsustab.

26. Iga maanõunik võib Maanõukogule ettepanekuid teha. Ettepanekud peavad kirjalikud olema, kuid nõukogul ja juhatusel on õigus ka suusõnalise ettepanekuga leppida.

27. Maanõukogu otsustab, kas ettepanekut otse harutamisele võtta, või seda komisjonile läbivaatamiseks anda.

28. Iga sissetulnud ettepaneku harutamise korra kohta antakse sõna kahele poolt ja kahele vastu. Otsus selles asjas tehakse liht hääleenamusega.

29. Kui algataja ettepanekut rutuliseks on tunnistada palunud ja Maanõukogu selle ettepaneku vastu võtnud, siis võetakse küsimus otsekohe harutamisele sisse järele.

30. On küsimust otsustatud komisjoni kätte anda, siis harutab Maanõukogu seda asja ainult komisjoni aruannet ära kuulates.

31. Iga ettepanek, mis vahejuhtelist laadi ei kanna, vaid eneses teatavat määrust sisaldab, peab kolmel korral Maanõukogus harutamisele ehk lugemisele tulema.

32. Enne kui ettepaneku üksikasjalise harutamisele minna, avatakse selle kohta üleüldised läbirääkimised.

33. Pärast üleüldiseid läbirääkimisi teeb Maanõukogu otsuse, kas ettepaneku üksikasjalise harutamisele minna, ettepanekut tagasi lükata, või uuesti komisjoni kätte anda.

34. Sisulisi parandusi võib teha ettepaneku ehk eelnõu esimesel ja teisel harutamisel.

35. Kolmandal lugemisel võib eelnõu ainult kahe elmise lugemise paranduste piirides harutada.

36. Määruste redaktsiooni lõpuliikude ülevaatamiseks valitakse iseäraline komisjon, kes kõik määrused kujulisest küljest järele katsub. Maanõukogu võib aga otsuseks teha määrust ilma komisjoni järelekatsumiseta lõpulikult vastu võtta.

37. Maanõukogul on järgmised alalised komisjonid: a) õigusteadline, b) finantskomisjon, c) redaktsiooni-komisjon, ja d) üleüldisasjade komisjon.

38. Maanõukogu määrab ettepanekut komisjoni kätte andes selle läbivaatamiseks mõne alalistest ehk olevatest komisjonidest või valib selleks erikomisjoni.

39. Maanõukogu võib komisjonile kohuseks teha ettepanekut teatud aja jooksul läbi vaadata.

40. Üksikute komisjonide sisemise asjaajamise-korra ja eestseisuse kokkuseade määrab komisjon ise oma esimesel koosolekul. Kui Maanõukogu erikomisjoni kokku kutsujat ei ole ära määranud, siis kutsutakse tema kokku Maanõukogu esimehe määramisel.

Maanõukogu liikmed võivad kõigist komisjonidest sõnaõigusega osa võtta.

41. Iga asja kohta, mis komisjoni kätte antud, peab komisjon Maanõukogule aruande ehk referadi ettepanema, mis komisjoni peamõtteid ja ettepanekuid sisaldab.

Kui komisjon iseäralist aruandjat ei ole valinud, siis on esimees aruandjaks.

V. Läbirääkimiste kord Maanõukogu koosolekutel.

42. Kõigepealt saab sõna komisjoni aruandja ehk ettepaneku tegija.

43. Aruandjal ja tarbekorral ka kaasaruandjal on sõna küsimuse harutamise eel ja harutamise lõpul läbirääkimiste kokkuvõtteks ja lõpuseletuseks. Niisamuti on aruandjal sõna iga küsimuse arutamise lõpul.

44. Maanõunik võib kõnelda iga ettepaneku kohta mitte rohkem, kui kaks korda, teisel korral mitte üle 15 minuti.

Sõna võib võtta erakorraliseks teadaandmiseks päeva-, koosoleku- ja asjaarutamise korra kohta, tegelikuks märkuseks,

hääletamise motiivide kohta ja isiklises asjus, ainult üks korda ja mitte üle kolme minuti. Hääletamise motiivide kohta antakse sõna enne hääletamist.

Sõna isiklises asjus antakse koosoleku lõpul, teistes küsimustes, mis selle punkti kolmandas osas üles loetud, kõnelejate järjekorrast väljaspool.

Teatud küsimuses harutamise korra kohta antakse sõna kahele poolt ja kahele vastu.

Isiklises asjus ja hääletamise motiivide juures vaielusi ei lubata.

45. Peale selle võib koosolek kõnede lühendamise asjus teisi kitsendusi maksmata panna: kõneaega vähendada, kõnelejate nimekirja kinni panna, kusjuures soovivad ennat enam üles anda ei või, ehk vaielusi hoopis ära lõpetada, ilma et üleskirjutatud kõnelejatele enam sõna antaks.

Neid ettepanekuid teha ei ole lubatud koosoleku juhatajale.

46. Kõik ettepanekud ja parandused tehakse kirjalikult.

Kõnelejate ülesandmine sünnib samuti kirjalikult sedelite läbi, ehk kõnede vaheajal suusõnal.

47. Kõik parandused ja täiendused hääletakse enne, kui need punktid ehk ettepanekud, kelle kohta nad tehtud.

48. Kui ettepaneku tegija ehk komisjoni aruandja paranduse või täiendusega ühineb, siis ei panda seda parandust eraldi hääletamisele, vaid hääletamisele tuleb terve ettepanek muudetud kujul.

49. Kui parandusi ja täiendusi mitu on, siis hääletatakse kõigepealt need, mis algettepanekust kõige rohkem lahku lähevad. Kui sarnast vahet ei ole, siis hääletatakse enne see, mis varem sisse antud.

50. Hääletamine sünnib lahtiselt ehk kinniselt. Hääletamine peab kinniselt sündima, kui seda vähemalt viis nõunikku nõuavad. Hääletamine võib $\frac{1}{2}$ liikmete soovil ka nimeline olla.

51. Otsused tehakse liht häälteenamusega, väljaarvatud küsimused liikumata varanduste omandamise ja võõrandamise, obligatsioon-laenude ja iseäraliselt ettenähtud küsimuste otsustamise juures, mis $\frac{2}{3}$ häälteenamusega otsustatakse.

52. Koosolekud on otsusevõimulised, kui neis vähemalt pooled Maanõukogu nimekirjas olevate liikmete arvust koos on.

VI. Sisemine asjaajamine.

53. Päevakorra määrab kindlaks juhatus. Nõukogu võib aga seda kolme liikme ettepanekul ise määrata, või ettepannud päevakorda muuta.

Presidium peab päevakorra määramise juures ka vanemate kogu otsust tähele panema.

54. Asjaajamise kohta kirjutatakse täielik protokoll, kus koosoleku käik, üksikute liikmete ettepanekud ja ülestähendused

koosolekul tulnud harutamise kohta sees on. Läbirääkimiste sisu üleskirjutamisel võib palgatuid isikuid ehk stenografista tarvitada.

55. Protokoll pannakse koosolekute ruumis juhatusel lauale välja mitte hiljemalt, kui kolmandal päeval.

Liikmetel on õigus kolme päeva jooksul protokollide kohta märkusi teha ja oma kõneosa kohta parandusi sisse anda. Need parandused ei või aga koosolekul etteantud asjadest lahku minna. Üksikute kõnelejate kõnede kohta võivad protokollis ainult kõnelejad ise märkusi teha.

Täheendus. Viimaste koosolekute protokollide kinnitamiseks määrab Maanõukogu eriasemikud.

56. Maanõukogu liikmetel on õigus isearvamisi sisse anda, mis protokollile selle osana juurde lisatakse.

57. Kui p. 55 määratud ajal parandusi sisse antud ei ole, tunnistab protokoll kinnitatuks juhatus ehk presidium. Juhatus kohuseks on protokollisid sisse tulnud märkuste kohaselt parandada. Parandaja ning juhatus vahel juhtunud arusaamatused otsustab vanematekogu, ehk tema ettepanekul Maanõukogu koosolek.

58. Kõik komisjonide protokollid, aruanded ja teatamised lisatakse sellekohase koosoleku protokollide juurde, milal nendest üldisele koosolekule teatatakse.

59. Koosolekute protokollide asjas tarvitakse üksikute protokollide süsteemi, millele eraldi lisad kaasa käivad.

VII. Koosolekute koosseis.

60. Maanõukogu ja komisjonide istumistest võtavad osa üksi maanõunikud, kuid Maanõukogul ja tema komisjonidel on õigus oma istumistele asjatundjaid kutsuda.

Maavalitsuse liikmed võtavad Maanõukogu koosolekutest sõnaõigusega osa.

61. Koosoleku juhataja annab sõna üleskirjutamise järjekorras; temal enesel kui ka maavalitsuse liikmetel maavalitsuse asjus on sõnaõigus väljaspool järjekorda.

VIII. Distsiplinarne kord.

62. Korrapidamine Maanõukogu koosolekutel on juhataja hooleks. Temal on õigus kõnelejaid peatada, kui nemad ainst kõrvale kalduvad, korda rikuvad ehk haavavaid sõnu tarvitavad, kõnelejatele mittekohaste sõnade ja ütluste eest märkusi teha, korrale kutsuda, kolmekorralise hoiatuse järele sõna ära võtta ja koosolekule ettepanna kõnelejat mitte rohkem kui 3 koosolekuks välja heita $\frac{1}{2}$ häälteenamusega. Enne väljaheitmise otsustamist antakse väljaheidetavale sõna isiklikeks seletuseks.

Üleüldise ärevuse korral on juhatajal õigus koosolekule vahet teha, ehk seda ära lõpetada.

63. Juhatajaga vaielusesse astuda ei ole lubatud.

64. Maanõunik, kes juhataja tegevusega rahul ei ole, võib sellest protokollil ülesvõtmist nõuda. Nende juhtumiste läbivaatamine antakse vanematekogu kätte, kes ise, või poolte nõudmisel ehk maanõukogu kohustusel asja lõpuliikuks otsustamiseks maanõukogule ette paneb.

65. Kui koosoleku ruumis viibijad pealtkuulajad vahelehuüetega, meelevaldusega ehk muul viisil koosoleku korda rikuvad, siis kutsub juhataja neid korrale. Tarvilisel korral võib juhataja neid saalist lahkuma sundida. Kõikide kõrvaliste isikute lahkumise küsimust võib ainult Maanõukogu otsustada.

66. Kui maanõunik ilma vabandavate põhjusteta kahest järgnevast istumisejärjestusest osa ei ole võtnud, siis arvatakse, et tema volitused maha on pannud, ja tema asemele astub järjekorras uus kandidat väljaastunu nimekirjast, samuti ka nende asemele, kes vabatahtliselt lahkunud või seadusliselt tagandatud. Istumisejärjestuse osavõtmiseks nimetatakse, kui nõunik vähemalt pooltest koosolekutejärjestuse koosolekutest osa on võtnud.

67. Tüliasjad Maanõukogu liikmete vahel õiendatakse vanematekogu vahetotimisele vahekohtu teel.

IX. Erijuhatuskirjad.

68. Maanõukogu annab eri-juhatuskirjad oma organidele ning seab sarnased üles oma eriülesannete kordasaatmisel, eraldi eelarve väljatöötamise kohta.